

Valsts ieņēmumu
dienests

**Nedeklarētā darba samaksa
("aplokšņu alga")
vispārējā nodokļu režīmā strādājošiem un
tās radītā nodokļu plaisa 2022.gadā**

2023.gada augustā

Valsts ieņēmumu
dienests

1.sadaļa. Pētījuma būtība

Valsts ieņēmumu
dienests

Kas ir nodokļu plaisa un kāpēc to vērtēt

Nodokļu plaisa (angl. *tax gap*) ir nedeklarētās un deklarētās, bet nesamaksātās nodokļu summas attiecība pret potenciālo nodokļu masu, kas tiktu aprēķināta un iekasēta ar nosacījumu, ka visi nodokļu maksātāji pilnā apmērā izpilda savas nodokļu saistības.

Nodokļu plaisas apmērs un tās samazinājums ir viens no VID stratēģijas rezultatīvajiem rādītājiem.

Nodokļu plaisas lieluma analīze tiek izmantota, lai:

- novērtētu kopējās tendences nodokļu maksātāju brīvprātīgas pakļaušanās līmeņa attīstībā;
- novērtētu izvairīšanās no nodokļu maksāšanas apjomu;
- efektīvi pārvaldītu ar nodokļu pakļaušanos saistītus riskus.

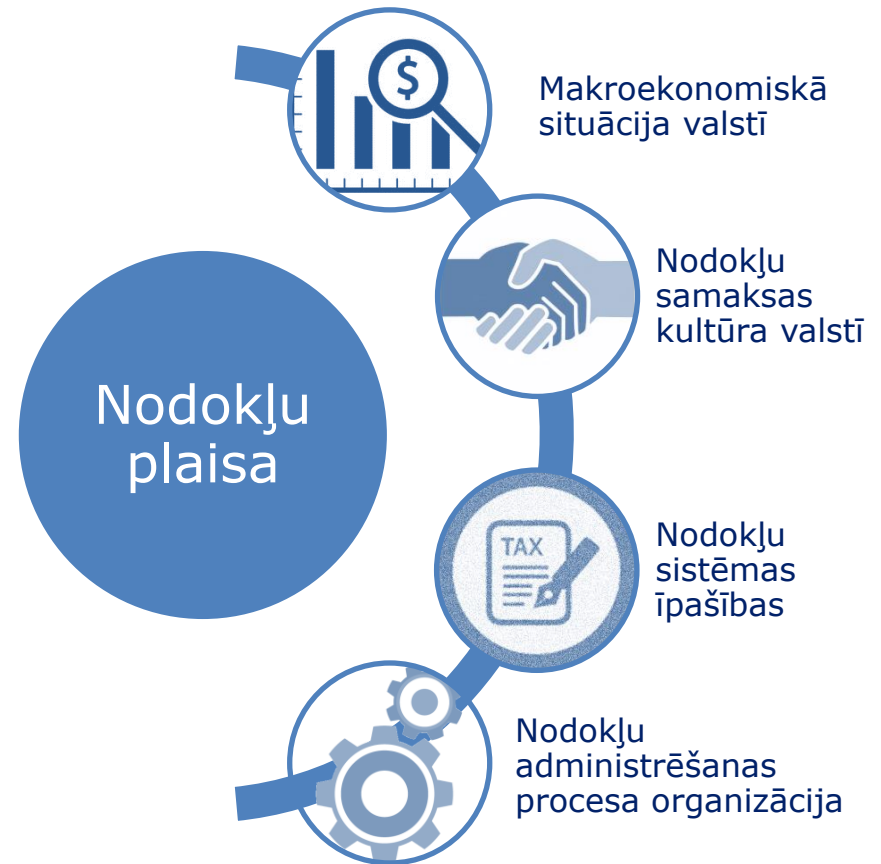

Valsts ieņēmumu
dienests

Faktori, kas ietekmē nodokļu plaisu

Ārvalstu nodokļu administrāciju nodokļu plaisu dinamikas novērojumi liecina, ka nodokļu plaisas apmērs lielā mērā ir atkarīgs no makroekonomiskās situācijas valstī, kā arī nodokļu likmju un citu nodokļu sistēmas elementu izmaiņām.

Tādējādi secināms, ka nodokļu plaisas apmērs raksturo ne tikai nodokļu administrācijas spēju samazināt nodokļu nemaksāšanas līmeni valstī, bet zināmā mērā raksturo vidi, kurā darbojas nodokļu administrācija.

Valsts ieņēmumu
dienests

Pētījuma ierobežojumi

- Pētījums veikts, pamatojoties uz nodokļu pārskatu datu analīzi, tādējādi tajā nav iekļauti nelegālās nodarbinātības radītie nodokļu zaudējumi.
- Pētījuma ietvaros nav analizēta darba samaksas ticamība valsts, pašvaldību un sabiedriskā labuma organizāciju sektorā.
- Pētījumā uzmanība veltīta darba samaksas deklarēšanas pilnīgumam, neanalizējot iemaksai aprēķināto nodokļu samaksas aspektu.

Valsts ieņēmumu
dienests

“Aplokšņu algas” novērtēšanas metodes būtība

Ņemot vērā, ka darba samaksa ir atkarīga no nodarbināto profesijas un nostrādātā laika, ar mikrometodes palīdzību tiek novērtēta katras darbavietas atbilstība divām darba samaksas komponentēm:

- **vidējai stundas tarifa likmei, kura ir “normāla”** noteiktai profesijai noteiktā plānošanas reģionā;
- **vidējam darba stundu skaitam, kurš ir “normāls”** analizētajā profesijā noteiktā plānošanas reģionā.

Ja minētajām komponentēm veidojas būtiska neatbilstība vidējam lielumam, kas tiek uzskatīts par konkrētās profesijas, reģiona un taksācijas perioda **“normu”**, darbavietai tiek identificēts nedeklarētās samaksas risks.

Valsts ieņēmumu
dienests

Metodoloģijas pārskatīšana 2023.gadā (1.daļa)

Profesiju "normālā" atalgojuma ticamības paaugstināšana

- Nosakot salīdzināšanas bāzi, tiek lietoti statistiski "tīrīti" atalgojumu dati, trešo pušu informācija un darba devēju ar zemiem nodokļu riskiem atalgojuma dati.

Nedeklarēto ienākumu aplēšu precizēšana gadījumos, kad darbiniekam ir neatbilstoši zema gan stundas, gan stundu tarifa likme

- Veikta metodoloģijas korekcija gadījumiem, kad darbiniekam vienlaikus ir neadekvāti zema stundas un stundas tarifa likme.

Valsts ieņēmumu
dienests

Metodoloģijas pārskatīšana 2023.gadā (2.daļa)

Situācijas, kad atalgojuma salīdzināšanas procedūra netiek piemērota

- Valdes locekļi, kuri ir arī komersanta īpašnieki; nepilngadīgie darba ņēmēji; profesionālie sportisti; darba ņēmēji brīvības atņemšanas laikā.

Objektīvu zemu darba stundu iemeslu paplašināšana

- Nedeklarētā darba samaksa no nepilnīgi deklarētām darba stundām netiek aplēsta pensijas vecumu sasniegušām personām; invalīdiem, sievietēm ar bērnu vecumā līdz pieciem gadiem.

Ticamības diapazona harmonizācija ar diapazoniem, kuri paredzēti "aploksņu algu" ierobežošanas pasākumiem

- Algas ticamības diapazons samazināts līdz 20 %. Šis risinājums sinhronizē metodoloģiju ar citiem nodokļu uzraudzības pamatprincipiem: WEDLUB datu ticamības diapazonu un "nodokļu rēķina" pamatprincipiem.

Valsts ieņēmumu
dienests

2.sadaļa. Nedeklarētie darba ienākumi un nodokļu saistības

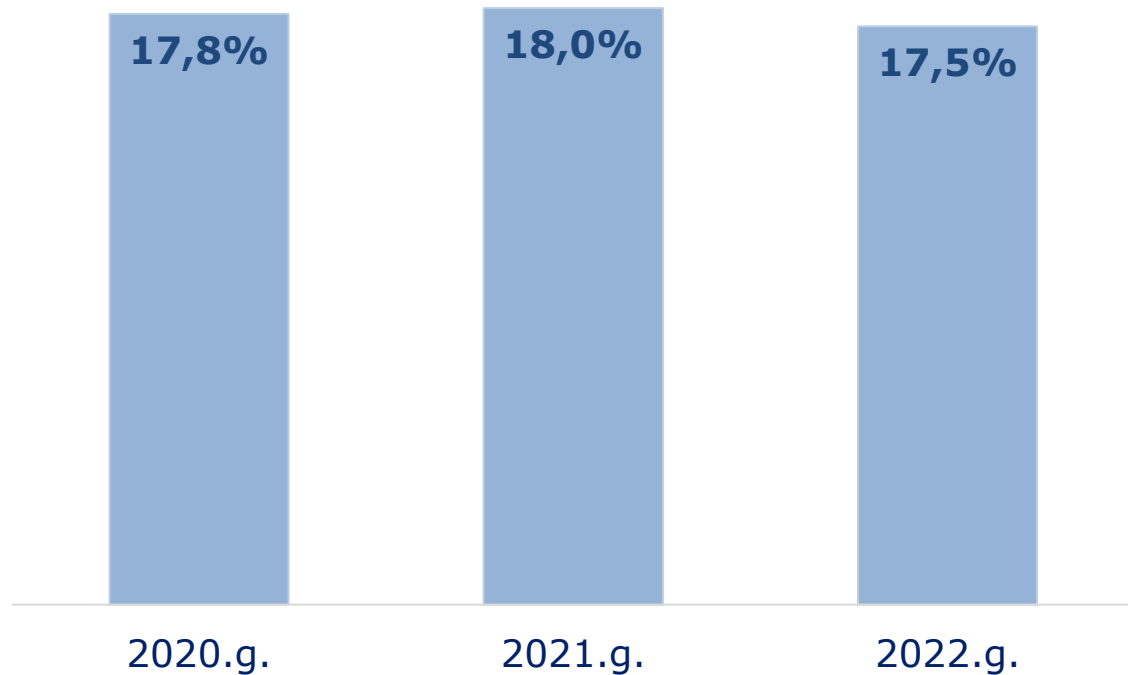

Valsts ieņēmumu
dienests

Nedeklarētās darba samaksas īpatsvars komercsektorā, %

2022.gadā nedeklarētās darba samaksas īpatsvars komercsektorā veidoja 17,5 %.

Salīdzinot ar 2021.gadu, tas ir samazinājies par 0,5 procentpunktiem.

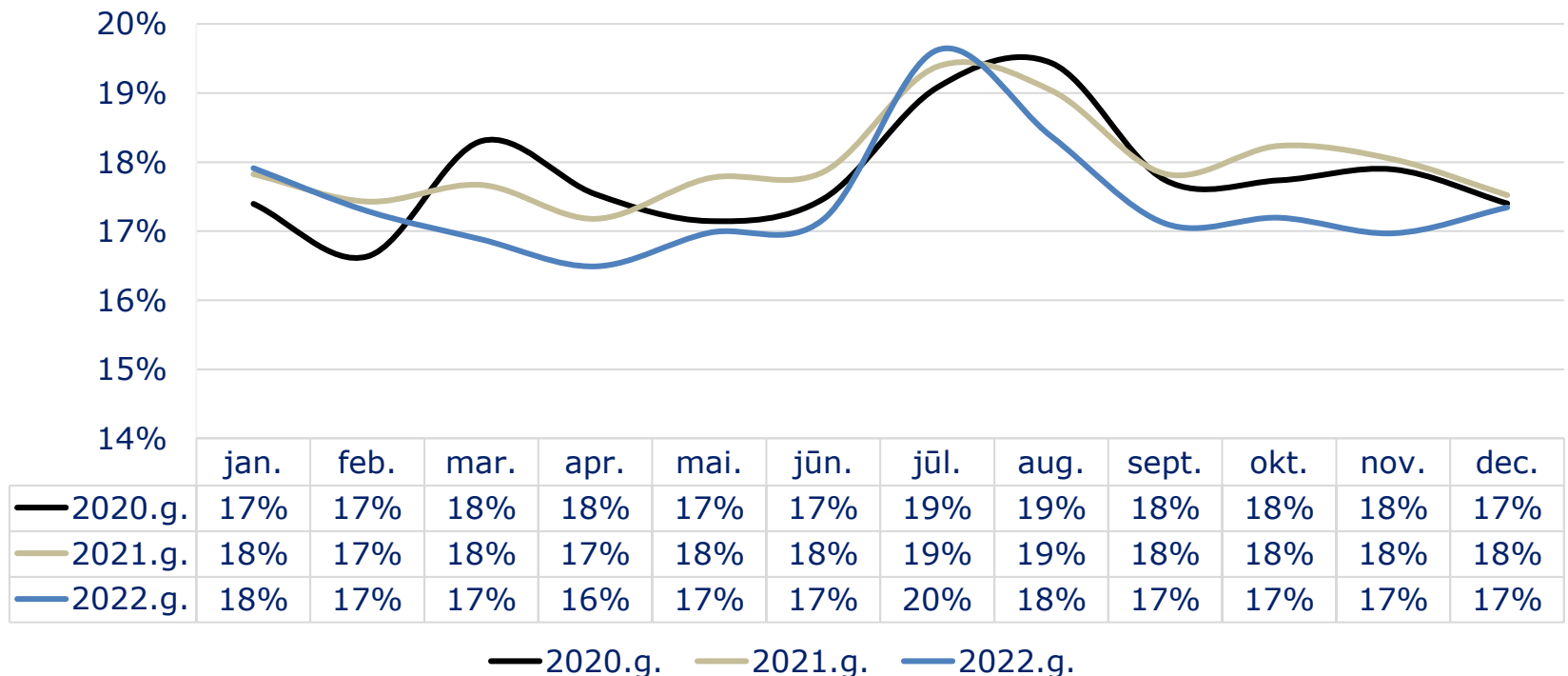

Valsts ieņēmumu
dienests

Nedeklarētās darba samaksas īpatsvars komercsektorā, %

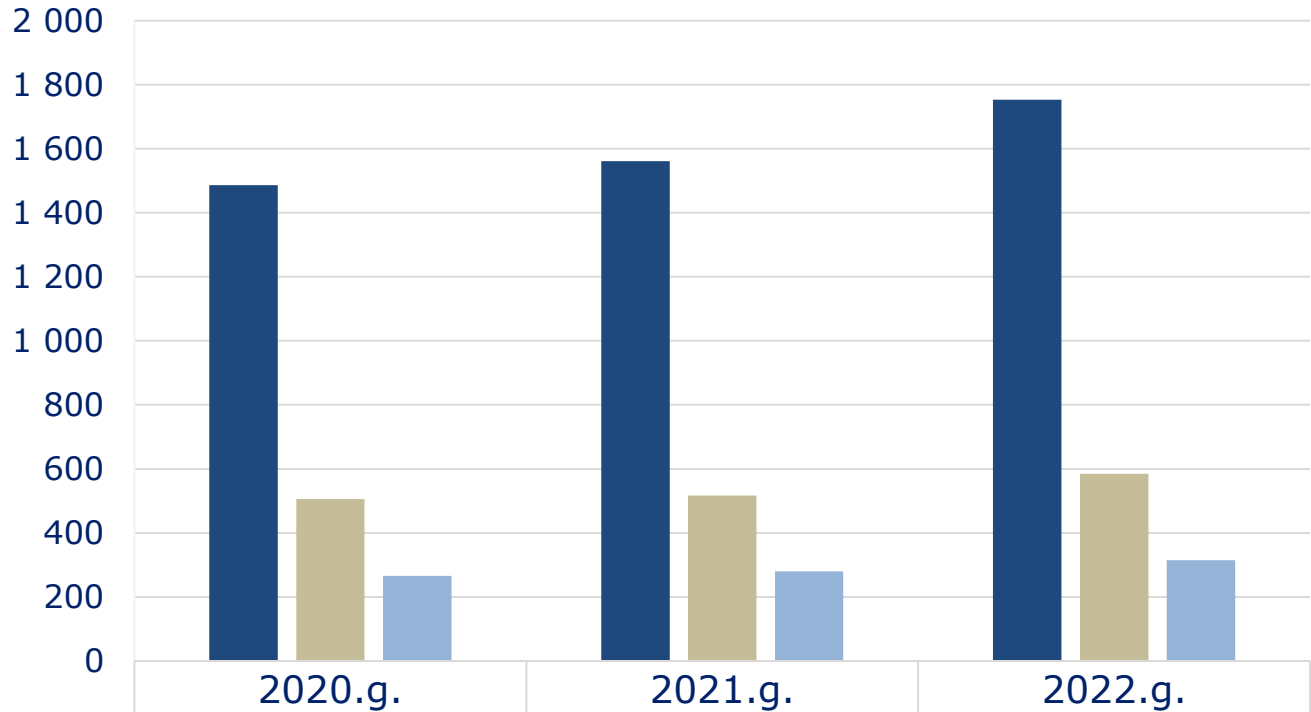
2022.gadā tāpat kā iepriekšējos gados ir vērojams nedeklarētās darba samaksas pieaugums jūlijā–augustā.

Valsts ieņēmumu
dienests

Nedeklarētā darba samaksa, VSAOI un IIN plaisa komercsektorā, milj. EUR

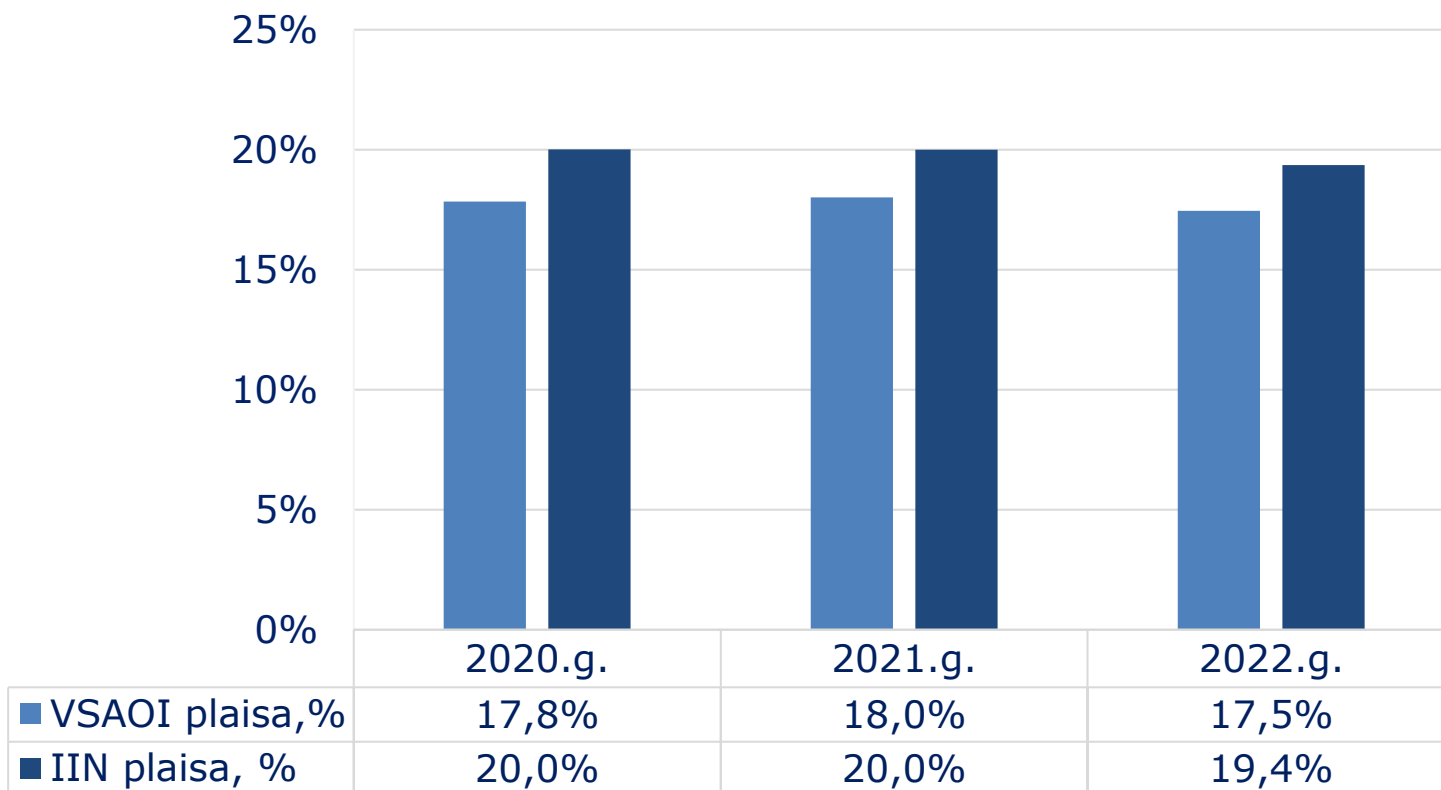

■ Nedeklarētie ienākumi	1 486,4	1 560,8	1 753,2
■ VSAOI plaisa	505,2	516,1	584,2
■ IIN plaisa	265,3	280,0	314,5

Valsts ieņēmumu
dienests

VSAOI un IIN plaisa komercsektorā, %

Valsts ieņēmumu
dienests

Nozares ar lielāko nedeklarētās darba samaksas apmēru

Nozare	Nedeklarētie darba ienākumi, milj. EUR			VSAOI plaisa, milj. EUR			IIN plaisa, milj. EUR		
	2020.g.	2021.g.	2022.g.	2020.g.	2021.g.	2022.g.	2020.g.	2021.g.	2022.g.
47 Mazumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus	179,14	177,13	201,08	60,89	58,57	67,00	31,98	31,78	36,08
49 Sauszemes transports un cauruļvadu transports	141,18	159,97	169,38	47,98	52,90	56,44	25,20	28,70	30,39
46 Vairumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus	102,66	108,61	120,13	34,89	35,91	40,03	18,32	19,49	21,55
62 Datorprogrammēšana, konsultēšana un saistītas darbības	50,27	63,03	76,38	17,08	20,84	25,45	8,97	11,31	13,70
43 Specializētie būvdarbi	58,22	65,20	72,71	19,79	21,56	24,23	10,39	11,70	13,05
45 Automobiļu un motociklu vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība un remonts	58,77	64,00	70,01	19,97	21,16	23,33	10,49	11,48	12,56
68 Operācijas ar nekustamo īpašumu	55,16	55,14	61,39	18,75	18,23	20,46	9,85	9,89	11,01
16 Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles; salmu un pīto izstrādājumu ražošana	52,61	56,76	60,67	17,88	18,77	20,22	9,39	10,18	10,88
01 Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības	49,64	53,41	60,47	16,87	17,66	20,15	8,86	9,58	10,85
41 Ēku būvniecība	52,20	55,03	59,53	17,74	18,20	19,84	9,32	9,87	10,68
56 Ēdināšanas pakalpojumi	40,96	40,00	53,97	13,92	13,23	17,98	7,31	7,18	9,68
52 Uzglabāšanas un transporta palīgdarbības	36,54	39,36	43,24	12,42	13,02	14,41	6,52	7,06	7,76
10 Pārtikas produktu ražošana	36,52	37,62	40,19	12,41	12,44	13,39	6,52	6,75	7,21
86 Veselības aizsardzība	25,12	29,99	35,95	8,54	9,92	11,98	4,48	5,38	6,45
25 Gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas	29,74	33,24	35,85	10,11	10,99	11,95	5,31	5,96	6,43
42 Inženierbūvniecība	25,65	29,07	29,55	8,72	9,61	9,85	4,58	5,22	5,30
69 Juridiskie un grāmatvedības pakalpojumi	17,57	22,97	27,83	5,97	7,59	9,27	3,14	4,12	4,99
02 Mežsaimniecība un mežizstrāde	21,08	22,96	26,93	7,16	7,59	8,97	3,76	4,12	4,83
85 Izglītība	14,83	17,12	24,12	5,04	5,66	8,04	2,65	3,07	4,33
71 Arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi; tehniskā pārbaude un analīze	19,86	20,54	23,86	6,75	6,79	7,95	3,54	3,69	4,28

Valsts ieņēmumu
dienests

Nozares ar lielāko nedeklarētās darba samaksas īpatsvaru

Nozare	Nedeklarētie darba ienākumi, milj. EUR			Nedeklarēto darba ienākumu īpatsvars, %			Nedeklarēto ienākumu īpatsvara dinamika
	2020.g.	2021.g.	2022.g.	2020.g.	2021.g.	2022.g.	
96 Pārējo individuālo pakalpojumu sniegšana	20,49	16,19	21,94	44,4%	38,1%	38,5%	
95 Datoru, individuālās lietošanas priekšmetu un mājāsaimniecības piederumu remonts	3,86	4,17	4,54	39,6%	37,4%	35,9%	
49 Sauszemes transports un cauruļvadu transports	141,18	159,97	169,38	33,9%	36,7%	35,1%	
90 Radošas, mākslinieciskas un izklaides darbības	2,83	3,30	5,12	30,0%	29,2%	31,4%	
59 Kinofilmu, video filmu, televīzijas programmu un skaņu ierakstu producēšana	2,41	3,23	4,84	38,3%	34,6%	30,8%	
68 Operācijas ar nekustamo īpašumu	55,16	55,14	61,39	29,6%	28,9%	28,2%	
75 Veterinārie pakalpojumi	1,99	2,04	2,60	29,5%	27,2%	27,8%	
45 Automobiļu un motociklu vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība un remonts	58,77	64,00	70,01	29,0%	28,8%	27,2%	
58 Izdevējdarbība	6,70	7,24	8,67	27,3%	27,2%	26,5%	
79 Ceļojumu biroju, tūrisma operatoru rezervēšanas pakalpojumi un ar tiem saistīti pasākumi	3,62	3,37	4,79	29,0%	28,4%	25,8%	
13 Tekstilizstrādājumu ražošana	8,32	7,38	8,07	23,3%	24,4%	24,8%	
74 Citi profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	10,29	12,18	16,57	25,3%	24,9%	24,8%	
85 Izglītība	14,83	17,12	24,12	20,8%	21,6%	24,8%	
43 Specializētie būvdarbi	58,22	65,20	72,71	23,0%	25,0%	24,5%	
14 Apģērbu ražošana	15,73	14,12	15,56	24,9%	24,0%	24,0%	
01 Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības	49,64	53,41	60,47	23,3%	23,1%	23,3%	
93 Sporta nodarbības, izklaides un atpūtas darbība	11,22	10,04	14,50	24,0%	22,3%	22,2%	
56 Ēdināšanas pakalpojumi	40,96	40,00	53,97	23,8%	24,3%	21,9%	
81 Būvniecības un ainavu arhitektu pakalpojumi	13,17	15,42	18,71	21,7%	22,4%	21,4%	
33 Iekārtu un ierīču remonts un uzstādīšana	14,49	13,41	16,02	22,1%	21,3%	20,8%	

Valsts ieņēmumu
dienests

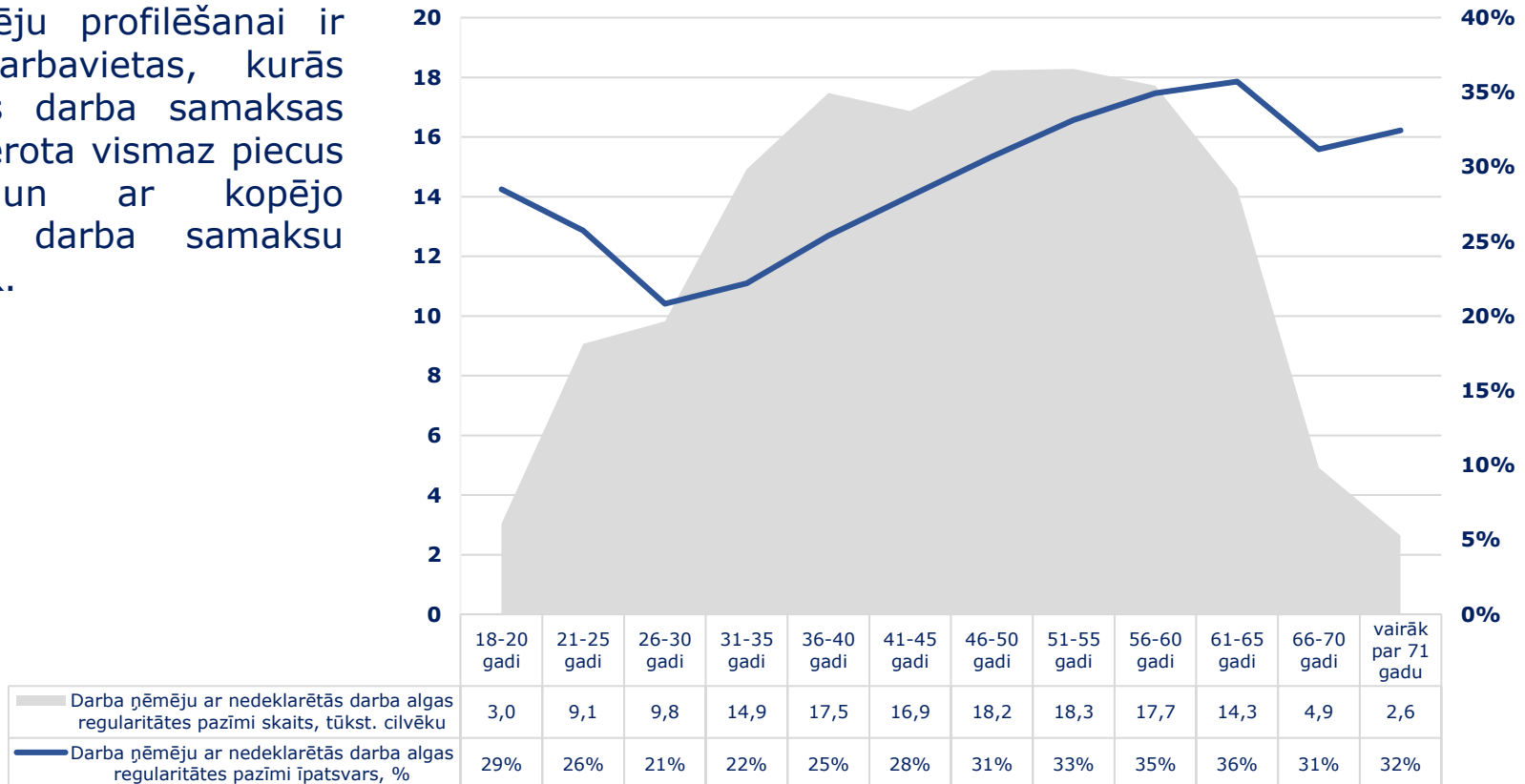
3.sadaļa. “Aplokšņu algu” saņēmēju demogrāfiskais profils

Valsts ieņēmumu dienests

Darba ņēmēju ar nedeklarētās darba samaksas ("aplokšņu algas") regularitātes pazīmi īpatsvars un skaits sadalījumā pēc vecuma grupas

Darba ņēmēju profilēšanai ir izvēlētas darbavietas, kurās nedeklarētās darba samaksas pazīme novērota vismaz piecus mēnešus un ar kopējo nedeklarēto darba samaksu virs 100 EUR.

Valsts ieņēmumu
dienests

Darba vietu ar nedeklarētās darba samaksas ("aplokšņu algas") regularitātes pazīmi skaits pēc profesiju pamatgrupas

Profesiju pamatgrupas kods	Profesiju pamatgrupas nosaukums	Darba vietu ar nedeklarētās darba algas regularitātes pazīmi skaits, tūkst. darba vietu
1.	Vadītāji (t.sk. valdes locekļi, kuri nav īpašnieki)	30,1
3.	Speciālisti	23,9
5.	Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	23,2
8.	Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri	22,8
2.	Vecākie speciālisti	20,9
7.	Kvalificēti strādnieki un amatnieki	19,0
9.	Vienkāršās profesijas	16,7
4.	Kalpotāji	10,1
6.	Kvalificēti lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	1,0

Valsts ieņēmumu
dienests

4.sadaļa. Nedeklarētās darba samaksas aprēķina metodoloģija

Valsts ieņēmumu
dienests

Analizētās darba vietas

“Aplokšņu algu” analīze netiek veikta budžeta iestādēm; sabiedriskajām vai reliģiskajām organizācijām; valsts, pašvaldību, reliģisko organizāciju, sabiedrisko organizāciju īpašumā esošiem darba devējiem.

Analīzei tiek izmantoti dati no darba devēju ziņojumiem, ziņām par darba ņēmējiem, kā arī darba devēju un darba ņēmēju reģistrācijas dati:

- darba devēja reģistrācijas kods;
- darba ņēmēja reģistrācijas kods;
- darba devēja teritoriālās vienības klasifikatora (ATVK) kods;
- darba devēja pamatdarbības *NACE* kods;
- darba ņēmēja nostrādātās darba stundas;
- darba ņēmēja gūto ienākumu summa;
- darba ņēmēja profesijas kods;
- darba ņēmēja demogrāfiskie parametri un nodokļu atvieglojumu režīmi.

Analīzei tiek izmantoti dati tikai par tām darba vietām, kurām ir dati par visiem trim šādiem rādītājiem: ne-nulles ienākumu summa, ne-nulles nostrādāto stundu skaits, informācija par profesijas kodu.

Nedeklarētās darba samaksas aprēķina algoritms netiek piemērots darba devējiem bez identificētiem nodokļu samaksas riskiem.

“Aplokšņu algu” aplēsēm tiek izvēlētas darba vietas, kuru vidējais atalgojums ir zemāks par 80% no “normālā” atalgojuma.

Valsts ieņēmumu
dienests

Kas ir "normālais" atalgojums?

VID nosaka darba vietas "normālo" atalgojumu atbilstoši šādiem principiem:

Netipiski augstu
ienākumu izslēgšana

Nosakot salīdzināšanas bāzi, tiek lietoti statistiski "tīrīti" atalgojumu dati, kuriem piemērota starpkvartilu diapazona metode (pamatojoties uz VSTL rādītāju), lai identificētu netipiski lielus datus.

Zema nodokļu riska
nodokļu maksātāju
datu lietošana

Kā "mēraukla" profesiju "normālam" atalgojumam tiek izmantota to nodokļu maksātāju atalgojuma statistika, kuriem nav identificēti būtiski nodokļu saistību izpildes riski.

Trešo pušu
informācijas lietošana
objektīvam algas
novērtējumam*

Gadījumos, kad ēnu ekonomika ir izteikti izplatīta, ietekmējot atalgojuma statistiskus parametrus, tiek lietoti:

- profesionālu biznesa asociāciju dati par profesiju atalgojumu;
- darba sludinājumu dati.

Pieeja šobrīd tiek lietota: Taksometra vadītājiem (profesijas kods: 832205); Kravas automobiļa vadītājiem (profesijas kods: 833203); Frizieriem (profesiju kodi: 514101., 514105., 516410., 514104., 514107.); Manikīra un pedikīra speciālistiem (profesijas kodi: 514207., 514208); Autoatslēdzniekiem (profesijas kods: 723104); Automehāniķiem (profesijas kods: 723102); Pavāriem (profesijas kods: 512002); Bārmeniem (profesijas kods: 513202); Viesmīliem (profesijas kods: 513101).

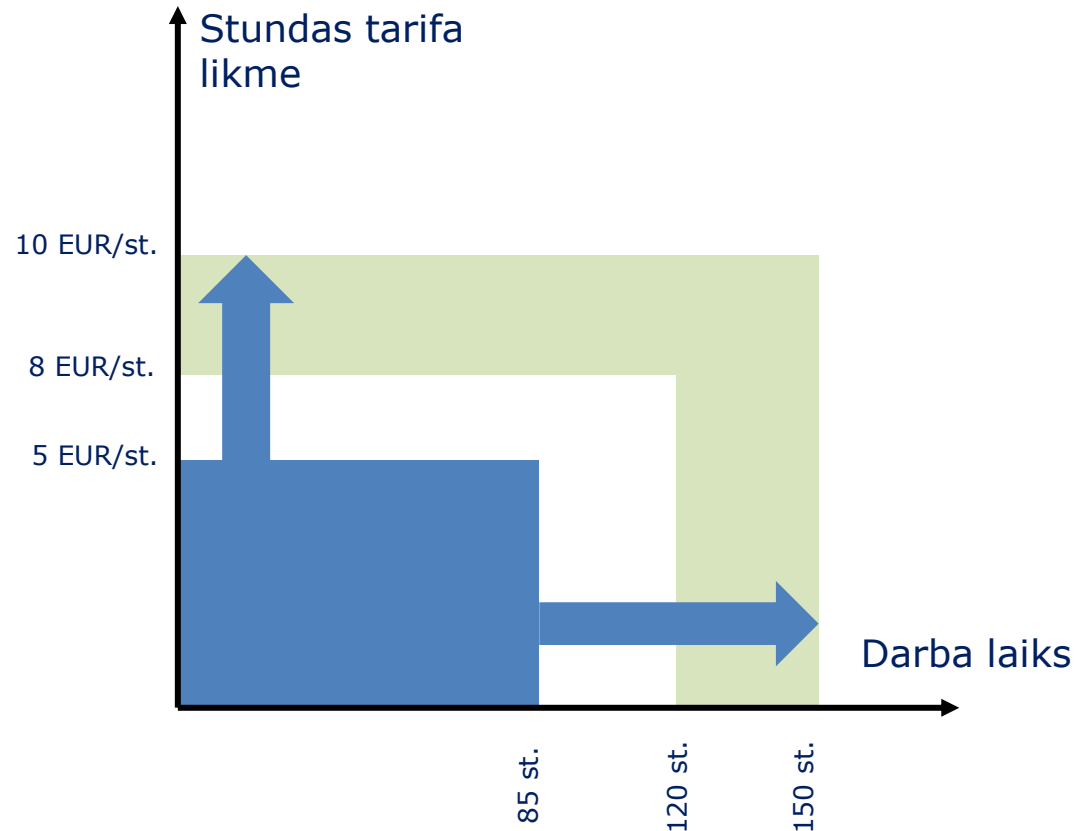

Valsts ieņēmumu
dienests

Nedeklarētās darba algas aplēšu princips

Ilustratīvs piemērs

- Profesijas "normālais" atalgojums ir 1500 EUR, strādājot 150 stundas ar 10 EUR stundas tarifa likmi.
- Darba vietas, kurām netiks aplēsta nedeklarētā alga, ir darba vietas ar atalgojumu virs 1200 EUR. Darba laika zemākā ticamības robeža – 120 stundas, tarifa likmes ticamības zemākā robeža – 8 EUR stundā.
- Analizētajai darba vietai faktiskie ienākumi veido 425 EUR – pie 85 stundu darba laika un stundu tarifa likmes 5 EUR stundā.
- Nedeklarētie ienākumi tiek aplēsti, pielīdzinot stundas tarifa likmi profesijas "normālai" tarifa likmei (no 5 EUR līdz 10 EUR), ja nepastāv nepilnā laika objektīvā pamatojuma faktori, faktiskais darba laiks tiek pielīdzināts "normālam" darba laikam (no 85 st. līdz 150 st.)

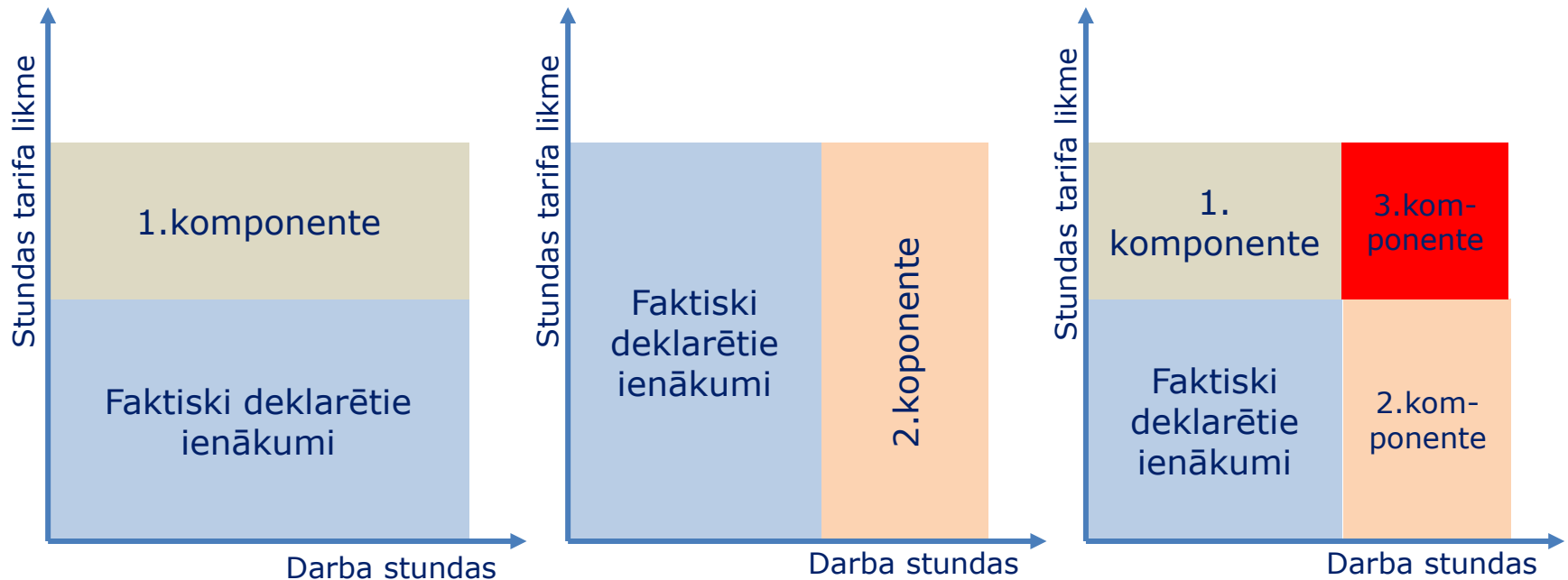

Valsts ieņēmumu dienests

Nedeklarēto ienākumu trīs komponentes

Gadījumos, ja darba vietas faktiskais atalgojums nesasniedz 80 % no profesijas "normālā" atalgojuma reģionā, tiek identificētas trīs neatbilstību tipoloģijas, kas veido trīs nedeklarēto ienākumu komponentes:

- darba vietas stundas tarifa likmes neatbilstība "normai" (veidojas 1.komponente);
- darba vietā nostrādāto stundu neatbilstība "normai" (veidojas 2.komponente);
- vienlaicīga darba vietas tarifa likmes un stundu skaita neatbilstība "normai" (veidojas 1., 2. un 3.komponente).

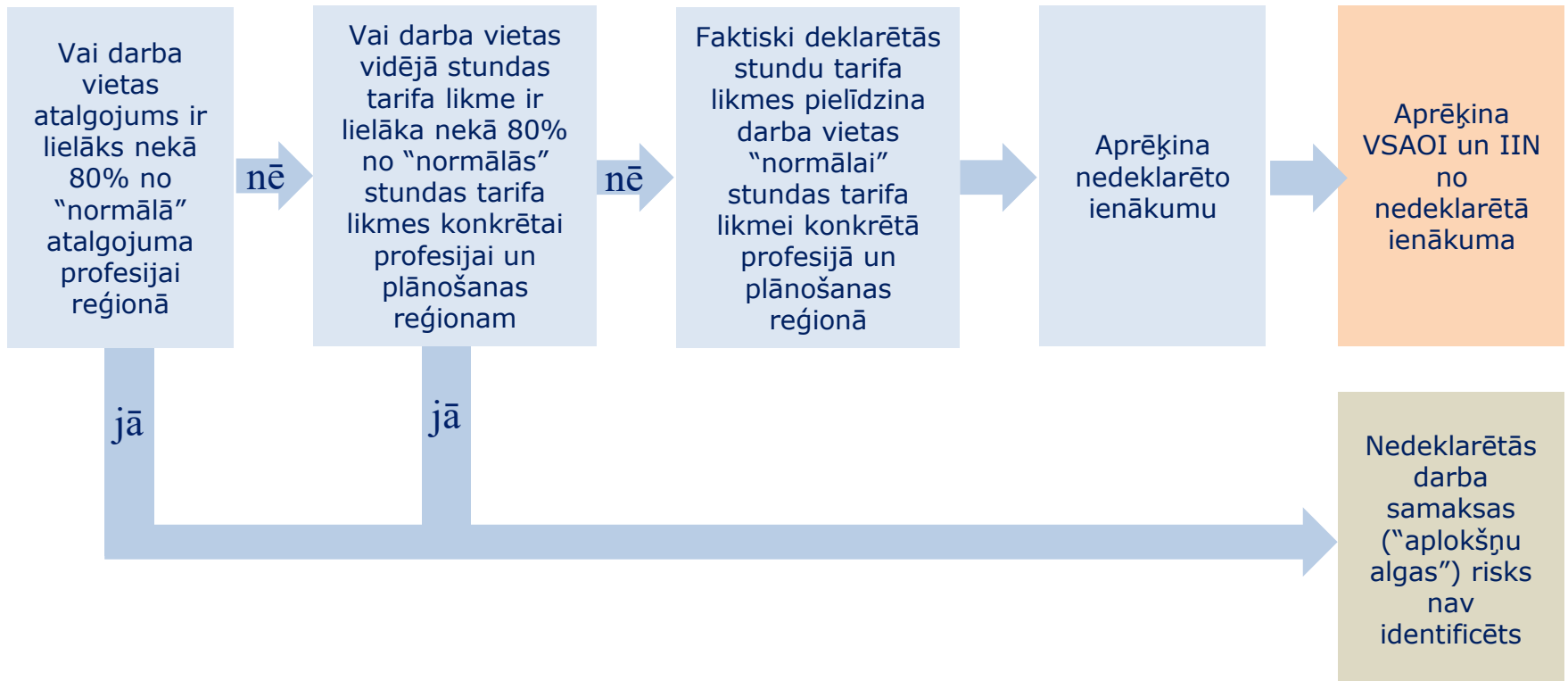

Valsts ieņēmumu dienests

Nedeklarētā darba samaksa, kas veidojas no darba vietas vidējās stundas tarifa likmes neatbilstības (plaisas 1.komponente)

Aprēķins balstās uz pieņēmumu, ka profesijas ir homogēnas un precīzi atspoguļo darba pienākumu specifiku, kādēļ profesiju stundu tarifa likmes profesijas ietvaros būtiski neatšķiras.

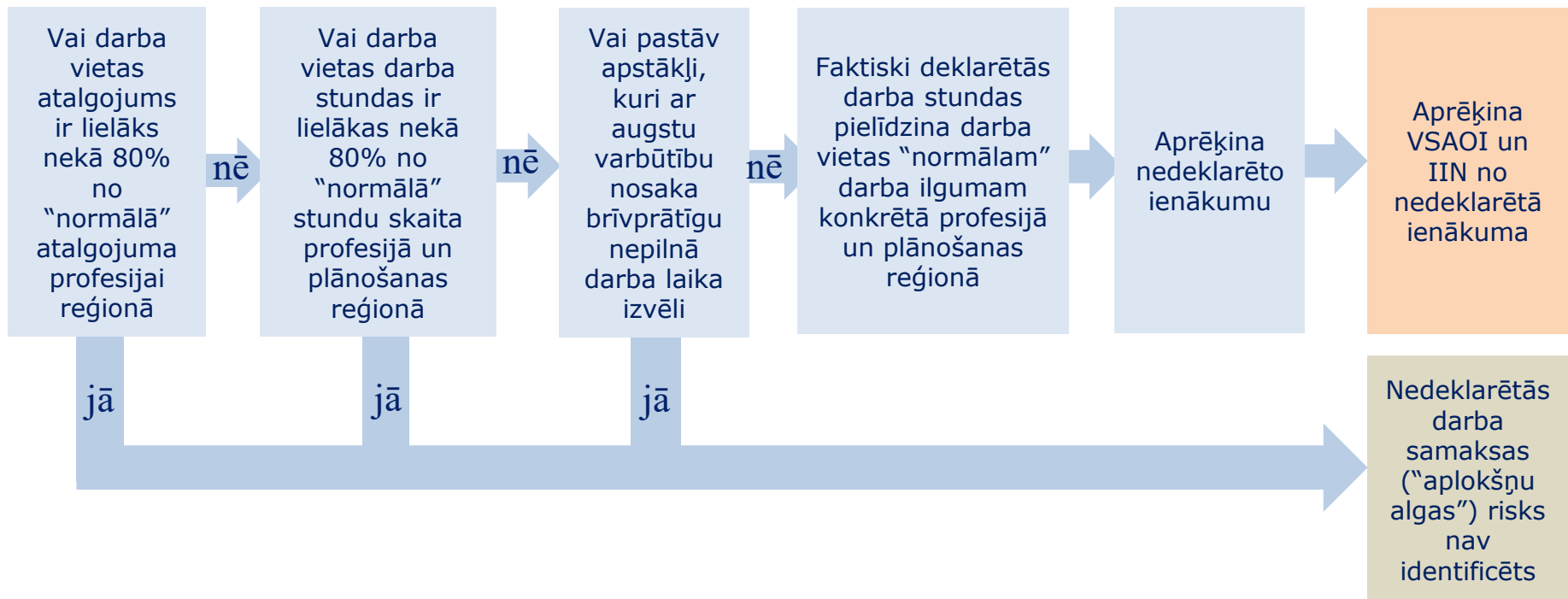

Valsts ieņēmumu dienests

Nedeklarētā darba samaksa, kas veidojas no darba vietā nostrādāto stundu neatbilstības (plaisas 2.komponente)

Aprēķins balstās uz pieņēmuma, ka katrai profesijai ir savs "normālais" darba stundu skaits. Pie brīvprātīgas nepilnas darba slodzes izvēles attiecinā šādas situācijas: nodarbinātība vairākās darba vietās (pie nosacījuma, ka visās darba vietās summāri tiek nostrādātas 2/3 pilnās slodzes un gūtie ienākumi nav mazāki par 1000 EUR); pensijas vecumu sasniegušās personas; sievietes ar bērnu vecumā līdz pieciem gadiem.

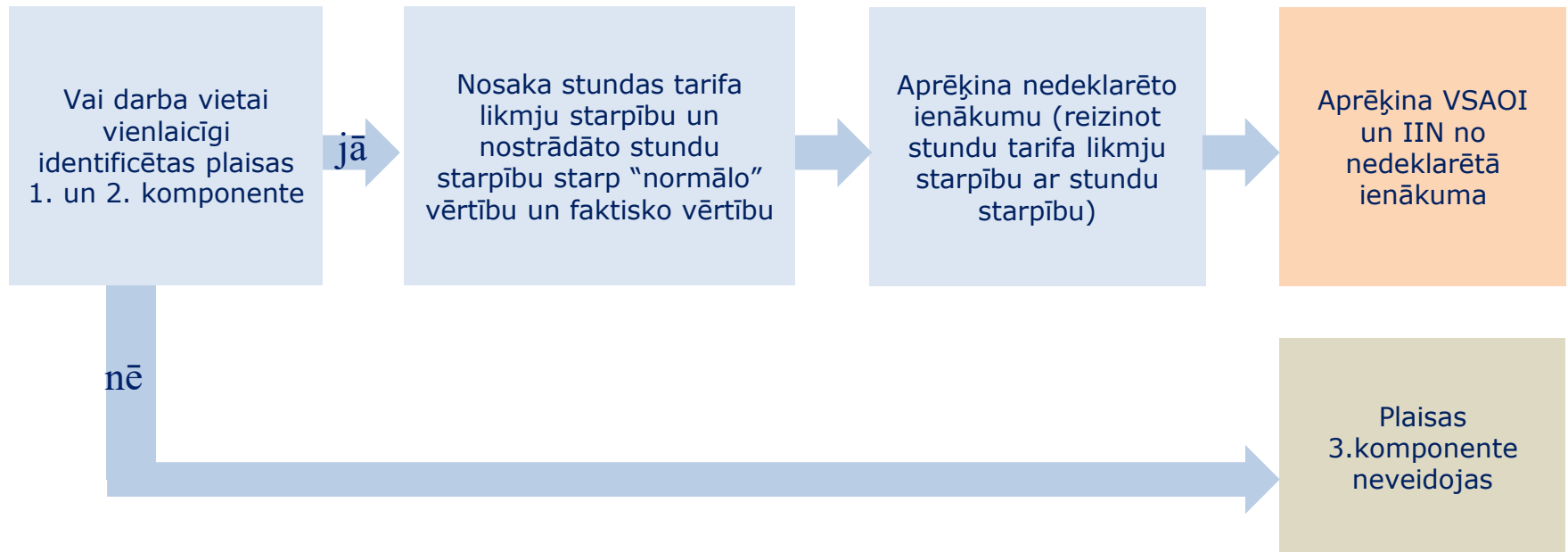

Valsts ieņēmumu
dienests

Nedeklarētā darba samaksa, kas veidojas, darba vietai nesasniedzot "normālo" darba laiku un stundas tarifa likmi (plaisas 3.komponente)

Plaisas 3.komponente nodrošina matemātiski korektu faktiskās darba samaksas pielīdzināšanu profesijas "normālam" atalgojumam gadījumos, kad darba vietai ir neadekvāti zemas abas darba samaksas komponentes: darba stundu skaits un stundas tarifa likme.

Valsts ieņēmumu
dienests

Nodokļu plaisas aprēķins, balstoties uz nedeklarētiem darba ienākumiem

- Nedeklarētiem ienākumiem piemērojama tā pati **efektīvā VSAOI likme**, kura piemērota deklarētiem ienākumiem – VSAOI likme lielākoties ir atkarīga no nodarbinātām personām piemērotajiem sociālās atdrošināšanas veidiem, kas savukārt ir atkarīgi no darba ņēmēja statusa (piemēram, pensionārs, invalīds, pašnodarbinātā persona). Ņemot vērā, ka VID rīcībā nav informācijas, ka kādā atsevišķā darba ņēmēju kategorijā būtu īpaši izplatīta ienākumu nedeklarēšanas parādība, tiek pieņemts, ka darba ņēmēju struktūra nedeklarētiem ienākumiem ir līdzīga deklarēto ienākumu darba ņēmēju struktūrai.
- Nedeklarētiem ienākumiem ir piemērojama **minimālā nominālā (normatīvajā aktā paredzētā) IIN likme** – tiek pieņemts, ka nedeklarētie ienākumi tiek izmaksāti papildus deklarētiem ienākumiem, kuriem ir piemēroti visi atvieglojumi (piemēram, neapliekamais minimums un atvieglojumi par apgādībā esošajām personām utt.).

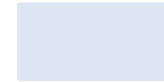
Valsts ieņēmumu
dienests

Metodes priekšrocības un trūkumi

Metode var sniegt informāciju par iespējamo nedeklarētās darba samaksas apmēru un attīstības tendencēm.

Metode var sniegt informāciju par nedeklarētās darba samaksas parādības izplatību dažādās nozarēs, profesijās utt.

Metode neatspoguļo nedeklarēto darba samaksu, kas veidojas no nelegālās nodarbinātības.

Metode atspoguļo VSAOI un IIN plaisu no vienīgā ienākumu veida – darba samaksas.

Metodei ir būtiski precīzi dati par nodarbināto profesijām, kā arī deklarēto darba stundu skaitu.

Valsts ieņēmumu
dienests

Paldies par uzmanību!

Papildus informācijai aicinām skatīt Valsts ieņēmumu dienesta sagatavoto un tīmekļvietnē publicēto:

- nozaru statistikas vizualizāciju
<https://www.vid.gov.lv/lv/nozaru-vizualizacija>
- profesiju atalgojuma vizualizāciju
<https://www.vid.gov.lv/lv/profesiju-atalgojums>